

Gimtakalbių ir negimtakalbių mokinių lietuvių kalbos kokybė

Loreta Vilkienė

Vilniaus universitetas, Taikomosios kalbotyros institutas, Lituanistinių studijų katedra, Universiteto g. 5, 01131 Vilnius, Loreta.Vilkiene@ff.vu.lt

Anotacija. Straipsnyje keliamas tikslas atsakyti į klausimus, koks konkretaus pobūdžio klaidų mastas būdingas lietuviškų ir nelietuviškų gimnazijų mokinių to paties C testo atliktims ir ką tai gali pasakyti apie jų lietuvių kalbos kompetenciją. Tiriama medžiaga – 6 Vilniaus gimnazijų 326 trečių klasių mokinių C testų atliktys: 127 lietuviškų, 96 lenkiškų ir 103 rusiškų mokyklų 16–17 m. mokinių. Derinant kiekybinį ir kokybinį klaidų analizės metodus iš viso tirta 19 560 įrašymo punktų.

Esminiai žodžiai: *lietuvių kalba, gimtoji kalba, negimtoji kalba, C testas, klaida, gramatika, žodynas.*

Įvadas

Nuo 2013 m. tiek lietuviškų, tiek nelietuviškų mokyklų mokiniai privalo laikyti tokį patį lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminą. O nuo 2020 m. planuojama suvienodinti ir vertinimo kriterijus. Vadinas, yra aktualūs tokie tyrimai, kurie padėtų atskleisti, kiek panaši yra lietuviškų ir nelietuviškų mokyklų mokinių lietuvių kalbos kompetencija.

2017–2019 m. Vilniaus universiteto Taikomosios kalbotyros instituto mokslininkų Loretos Vilkienės, Lauros Vilkaitės-Lozdienės, Justinos Bružaitės-Liseckienės buvo vykdomas projektas *Kalbinių nuostatų ir mokymosi motyvacijos įtaka lietuvių kalbos mokėjimui* (rėmė VLKK). Šio projekto tikslas buvo išanalizuoti Vilniaus gimnazijų baigiamųjų klasių mokinių – lietuvių, lenkų ir rusų – lietuvių kalbos mokėjimo kokybę, nustatyti, kaip ji priklauso nuo kalbinių nuostatų ir motyvacijos mokytis lietuvių kalbos. Atsakymo buvo ieškoma keliais klausimynais ir testais, o projekto rezultatai, gauti

kiekybiniais tyrimo metodais, apibendrinti mokslinėje studijoje *Lietuvių kalba Vilniaus lietuviškose, lenkiškose ir rusiškose gimnazijose: mokėjimo kokybė, kalbinės nuostatos ir motyvacija* (Vilkienė et al., 2019). Tačiau minėtoje studijoje tyrimo rezultatai negvildinti kokybine prieiga, netirta, kokio pobūdžio klaidos būdingos kiekvienai tiriamųjų grupei. **Šiame straipsnyje aprašoma dalies minėto projekto duomenų – C testo atlikčių – analizė ir keliamas tikslas** atsakyti į klausimus, koks konkretaus pobūdžio klaidų mastas būdingas lietuviškų ir nelietuviškų mokyklų mokinių to paties testo atliktims ir ką tai gali pasakyti apie gimtakalbių ir negimtakalbių lietuvių kalbos kompetenciją. Kad tikslas būtų pasiektas, sprendžiami tokie **uždaviniai**: 1) analizuojama, kokio pobūdžio klaidas atlikdami tokį patį lietuvių kalbos testą daro gimtakalbiai ir negimtakalbiai tiriamieji; 2) gilinamasi, kurie testo punktai kėlė daugiausia sunkumų, ir pateikiama išvalgų, kokios priežastys tai galėjo lemti. **Tiriamoji medžiaga** 6 Vilniaus gimnazijų 326 trečių klasių mokinių C testų atliktys: 127 lietuviškų (toliau – LTMG), 96 lenkiškų (toliau – LMG) ir 103 rusiškų (toliau – RMG) mokyklų 16–17 m. mokinių. Derinant **kiekybinį ir kokybinį klaidų analizės metodus iš viso** tirta 19 560 įrašymo punktų.

Gimtakalbio ir negimtakalbio komunikacinė kompetencija

Pasirėmus įvade minėto projekto sociolingvistinės apklausos duomenimis, galima teigti, kad visų LTMG tiriamųjų gimtoji kalba (toliau – K1) yra lietuvių, o kitų dviejų grupių – LMG ir RMG – mokiniams lietuvių kalba yra negimtoji (toliau – K2) (plačiau žr. Vilkienė et al., 2019). Primintina, kad gimtoji kalba apibrėžiama kaip „kalba, kuri įsisavinama ankstyvoje vaikystėje bendraujant su tėvais, artimais asmenimis, girdint ją artimiausioje aplinkoje“ (Ramonienė et al., 2012, 31). Be to, pabrėžtina, jog gimtoji kalba yra natūraliai įsisavinama pirmoji individo kalba (Matthews, 1997; Cook, 1999; Šernas, 2006 ir kt.). Gimtakalbis geba savo K1 vartoti visose įmanomose komunikacinėse situacijose: nuo kūdikio kalbinimo iki oficialaus pranešimo. Bet nebūtinai visuose kontekstuose žmogus gali gebėti vartoti K2, tai priklausys, pavyzdžiui, nuo K2 išmokimo aplinkybių, tikslo, žmogaus komunikacinių poreikių ir pan. Paprastai negimtosios kalbos tikslingai mokomasi formaliojo ugdymo įstaigose pagal tam tikrą mokymo programą, tad K2 nėra pirma natūraliai individo išmokta kalba, bet tai gali būti valstybės, kurioje asmuo gyvena, kalba ar užsienio šalies kalba (Ramonienė et al., 2012, 193). Taigi esminė K1 ir K2 skirtis yra tokia: gimtoji kalba yra ankstyvosios vaikystės kalba, individo tarsi savaime įsisavinta pirmoji, specialiai jos nemokant (plg. Vilkienė, 2010, 36). Tačiau pasakytina ir tai, kad ne visų gimtakalbių kalbinė kompetencija yra vienoda (Vilkienė, 2013, 158), o, kaip jau buvo užsiminta, ir negimtakalbiai skirtingu lygiu išmoksta svetimšios kalbos.

Mokslininkai nuolat ieško atsakymo į klausimą, ar iš esmės negimtakalbis savo komunikacine kompetencija gali prilygti gimtakalbiui? Pavyzdžiui, Peter Medgyes mano, kad K2 vartotojui sunku pasiekti gimtakalbio kompetenciją, tačiau gali būti ir išimčių

(Medgyes, 1992, 342; 2001, 431). Tokią mintį pratęsia Alan Davies, kuris teigia, kad K2 vartotojai pajėgūs pasiekti gimtakalbio lygį, tačiau ne visi (Davies, 2004, 437). O Vivian Cook mano, kad prilygti gimtakalbiui sugeba tik nedidelė dalis negimtakalbių (Cook, 2002, 5). Vis dėlto, šio straipsnio autorės nuomone, labai svarbi mintis, kad negimtakalbio K2 komunikacinė kompetencija gali priartėti prie gimtakalbio lygio (plg. Vilkienė, 2006, 157–159; Vilkienė, 2009, 10–11). Yra mokslininkų, kurie siūlo įvesti sąvoką *kaip gimtakalbis* (angl. *near native speaker, native-like speaker*) (Davies, 2013, 4; Salienė, Vilkienė, 2006, 75–77). Taip būtų pasakoma, kad negimtakalbis moka kalbą labai panašiu lygiu kaip gimtakalbis, jis K2 gali patenkinti visus savo komunikacinius poreikius.

Kaip parodė šio straipsnio įvade minėtas Loretos Vilkienės, Lauros Vilkaitės-Lozdienės ir Justinos Bružaitės-Liseckienės atliktas tyrimas (Vilkienė et al., 2019), stipriausi Vilniaus gimnazijų negimtakalbiai trečių klasių mokiniai savo lietuvių kalbos (K2) vartojimu iš tikrųjų prilygsta gimtakalbiams, tačiau vis dėlto vidutinius ir silpnus lietuvių kalbos gebėjimus turintys gimtakalbiai yra stipresni nei tokių pačių grupių negimtakalbiai. Šiame straipsnyje nėra atskirai analizuojama stiprius ar ne tokius stiprius gebėjimus išsiugdžiusių gimtakalbių ar negimtakalbių lietuvių kalbos kompetencija, jos klaidos, o keliamas tikslas atsakyti į klausimą, kokios klaidos iš esmės būdingos gimtakalbiams ir negimtakalbiams, ar klaidų pobūdžio požiūriu K1 ir K2 vartotojai yra panašūs.

Tyrimo instrumentas – C testas

Kaip jau buvo minėta, šiame straipsnyje aprašomame tyrime analizuotos C testo atliktys. C testas – tai tarpų pildymo testų atmaina, taikoma bendram kalbos mokėjimo lygiui matuoti (plačiau žr. Vilkienė, 2019, 115–116; Vilkienė et al., 2019). Toks testas lengvai parengiamas, be to, manoma, kad jis patikimai matuoja kalbos mokėjimo lygį (Daller, Phelan, 2006; Eckes, 2011; Schmid, 2011; Harsch, Hartig, 2016), yra tinkamas patikrinti tiek gimtakalbių, tiek negimtakalbių bendrą kalbos mokėjimo kokybę (angl. *language proficiency*) (Dörnyei, Katona, 1992; Harsch, Hartig, 2016). Be to, įvairūs tyrimai rodo, kad C testu gauti rezultatai koreliuoja su kitokiais testais nustatomo kalbos mokėjimo lygio rezultatais (plg. Sarapuu, Alas, 2016). Vadinasi, pagrįstai galima teigti, kad tokiu testu patikrinamas bendras kalbos mokėjimas, kuris suprantamas kaip kompleksinis reiškiny, apimantis tiek įvairių kalbinės veiklos rūšių gebėjimus, tiek kitas komunikacinės kompetencijos dalis: lingvistinę (leksikos, gramatikos, ortografijos, punktuacijos ir pan. dalykus), diskurso, sociokultūrinę, sociolingvistinę kompetencijas.

Skirtingai nei kitokiose tarpų užpildymo užduotyse, C teste pirmas ir paskutinis teksto sakiniai paliekami nepakeisti, o kitų sakinių pusė kas antro žodžio pašalinama. Jei žodyje yra nelyginis skaičius raidžių, paprastai paliekama mažiau. Tokios užduotys būna trumpos, o į testą jų dažniausiai įtraukiama 4–6. Atlikdamas užduotį testuojamasis turi ne tik suprasti, kokį žodį reikia baigti rašyti, bet ir atskleisti savo gramatinę

kompetenciją, pademonstruoti, kad suvokia teksto logiką, stilių, minčių dėstymo eigą, taip pat parodyti, kad geba taisyklingai rašyti ir taikyti skyrybos taisykles. Taigi tikrinami tiek supratimo (receptijos), tiek produkavimo gebėjimai (Beinborn et al., 2014). Anot B. Spolsky'io (1968, 9), toks gebėjimas suprasti ir atkurti tekstą yra glaudžiai susijęs su bendru kalbos mokėjimu.

Tyrimui projekto grupės buvo parengtas 60 įrašymo punktų – 3 užduočių (po 20 punktų) – C testas (paskelbtas Vilkienė et al., 2019). Buvo nuspręsta testui rinktis publicistinio stiliaus tekstus, rastus interneto portaluose, be to, suplanuota, kad tekstai turėtų skirtis minčių raiškos abstraktumo lygiu, kad būtų galima patikrinti, ar tiriamųjų lietuvių kalbos kokybė nesiskiria nelygu teksto raiškos sudėtingumas. Visų šių tekstų atkarpos buvo šiek tiek pritaikytos tyrimo tikslams.

C testo atlikčių rezultatai buvo suvesti į *Excel* lentelinę skaičiuoklę sukodavus pagal tokį sąrašą:

- 0 – nieko neįrašyta, palikta tuščia vieta;
- 1 – baigtas rašyti egzistuojantis žodis, bet įrašymas netinkamas, nes, pavyzdžiui, vietoje daiktavardžio *išsivadavimas* pasirinktas tos pačios šaknies veiksmažodis *išsivaduoti*;
- 2 – išgalvotas žodis, kurio visai nėra lietuvių kalboje;
- 3 – tinkamas žodis, bet padaryta rašybos klaida;
- 4 – rašybos riktas (plg. Ramonienė et al., 2012, 174) – netikslumas, kai žodyje, pavyzdžiui, įrašyta ir raidė, kuri buvo pateikta; manytina, kad tai tiesiog neatidos nulemti pasirinkimai;
- 5 – tinkamas žodis, gramatikos klaida: pavartotas ne tas linksnis ar asmuo, ar kita forma;
- 6 – tinkamas žodis, bet yra palikta ir gramatikos, ir rašybos klaida arba riktas;
- 7 – tinkamas įrašymas;
- NA – neįskaitoma, nesuprantamas atsakymas.

Excel lentelinėje skaičiuoklėje taip pat buvo fiksuojami ir visi konkretūs klaidingi pavartojimai. Tai leido ne tik analizuoti duomenis kiekybiškai, bet ir paprasčiau atlikti kokybinę klaidų analizę, nustatyti, kurie testo punktai tiriamiesiems kėlė daugiausia sunkumų ir konkrečiai kokių.

Bendri C testo rezultatai

Trumpai primintina, kas C testo atžvilgiu buvo nustatyta atlikus Vilkienės, Vilkaitės-Lozdienės ir Bružaitės-Liseckienės tyrimą (plačiau žr. Vilkienė et al., 2019). Mokiniai, tinkamai atlikę C testą, iš viso galėjo surinkti 60 taškų. Testo atlikčių analizė atskleidė, kad aukščiausio rezultato nepasiekė nė viena tiriamųjų grupė (žr. 1 lentelę), tačiau vis dėlto visų trijų grupių aukščiausi rezultatai yra panašūs: LTMG – 58 taškai, LMG ir RMG –

po 56 taškus. Panašūs ir lietuviškų bei lenkiškų mokyklų mokinių mažiausi rezultatai: 7 ir 8 taškai (plg. rusiškų mokyklų – 0). Tačiau pasakytina, kad tik 1 lietuviškų mokyklų mokiny surinko minėtus 7 taškus. Daugumos tiriamųjų gimtakalbių mažiausi rezultatai buvo aukštesni nei negimtakalbių.

1 lentelė

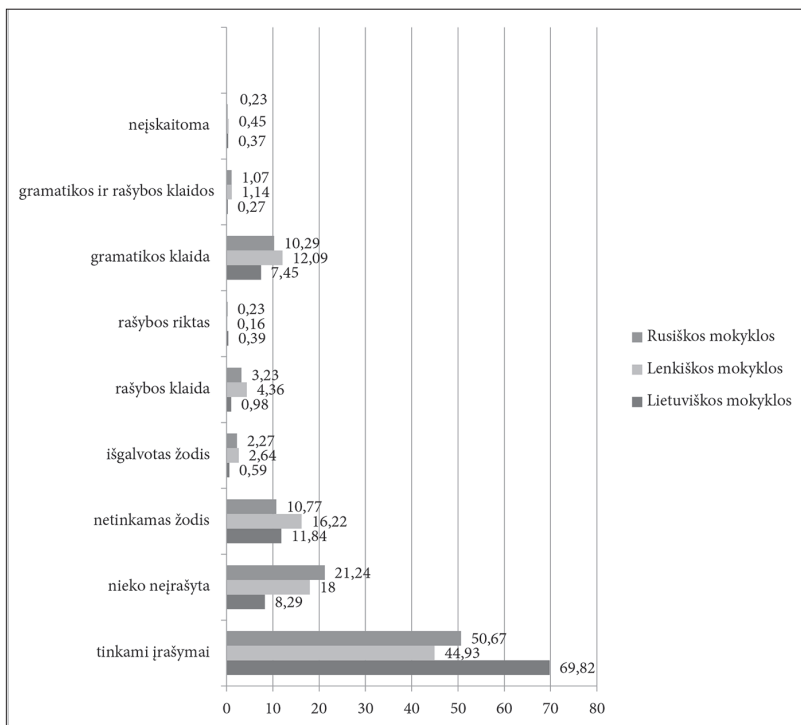
Tinkamų įrašymų skaičiai

Grupės	Minimalus tinkamų įrašymų skaičius (iš 60)	Maksimalus tinkamų įrašymų skaičius (iš 60)	Tinkamų įrašymų skaičiaus vidurkis
LTMG	7	58	42,00
LMG	8	56	30,66
RMG	0	56	30,85

Kad lenkiškų ir rusiškų mokyklų mokinių rezultatai panašūs, rodo ir rezultatų vidurkiai: atitinkamai 30,66 ir 30,85 taško (plg. LTMG vidurkis – 42,00). Buvo patikrinta, ar visų trijų grupių vidurkių skirtumai yra statistiškai reikšmingi. Tam buvo pasitelktas *Anovos* testas, kurio rezultatai atskleidė, kad statistiškai reikšmingas skirtumas yra mažiausiai tarp dviejų grupių ($F = 53,923$, $p = 0,001^{***}$). Potestinė analizė (naudotas neparametrinis *Tjukio* testas) parodė, kad statistiškai reikšmingas skirtumas yra tarp LTMG (vidurkis = 42,00, SD = 9,13) ir LMG (vidurkis = 30,66, SD = 11,07) mokinių rezultatų, $p = 0,001^{***}$, taip pat ir tarp LTMG ir RMG (vidurkis = 30,85, SD = 12,74) mokinių rezultatų, $p = 0,001^{***}$. Statistiškai reikšmingo skirtumo tarp rusiškų ir lenkiškų mokyklų mokinių rezultatų nepastebėta ($p = 0,098$). Taigi akivaizdu, kad gimtakalbių lietuvių bendroji lietuvių kalbos kompetencija yra reikšmingai geresnė nei negimtakalbių moksleivių (plačiau žr. Vilkienė et al., 2019).

Šio straipsnio autorės buvo ieškota atsakymo į klausimą, kokio pobūdžio klaidos – žodyno, gramatikos, rašybos ar kt. – dominuoja kiekvienos grupės atliktyse (duomenys apibendrinti 1 pav.). Pirmiausia išsiaiškinta, kad LTMG 30,18 proc. punktų paliko klaidų, LMG – 55,07 proc., o RMG – 49,33 proc. punktų. Taigi negimtakalbiams daugiau testo punktų kėlė problemų. Iš 1 paveikslo matyti, kad LTMG atliktyse dominavo tokio pobūdžio klaidos: įrašytas netinkamas žodis (11,84 proc.), nieko neįrašyta (8,29 proc.), palikta gramatikos klaida (7,45 proc.). Kitokių klaidų skaičiai yra labai nedideli.

LMG atveju didžiausią procentą klaidų sudarė punktai, kuriuose nebuvo nieko įrašyta (18 proc.), įrašytas netinkamas žodis (16,22 proc.), palikta gramatikos (12,09 proc.) ar rašybos klaida (4,36 proc.), įrašytas išgalvotas žodis (2,64 proc.). RMG daugiausia paliko nebaigtų rašyti punktų (21,24 proc.), rinkosi netinkamą žodį (10,77 proc.), darė gramatikos klaidų (10,29 proc.). Taip pat šios grupės buvo palikta ir 3,23 proc. rašybos klaidų, o 2,27 proc. punktų įrašyti išgalvoti žodžiai.

1 pav. Tyrimo dalyvių rezultatų procentinis pasiskirstymas

Palyginus visų trijų grupių klaidų tendencijas ir mastą, galima teigti, kad LMG daugiau nei du kartus, o RMG – daugiau nei du su puse karto paliko nebaigtų rašyti punktų nei LTMG, taigi, spėtina, arba negimtakalbiai nežinojo žodžio, arba nesuprato teksto. Taip pat LMG ir RMG rašė daugiau išgalvotų, t. y. lietuvių kalboje neegzistuojančių, arba kontekste netinkamų žodžių, darė daugiau rašybos, gramatikos klaidų. Taigi visų klaidų kategorijų negimtakalbiai darė gerokai daugiau nei gimtakalbiai. Tačiau pastebėtina ir tai, kad iš esmės daugiausia klaidų tiek LTMG, tiek negimtakalbių grupės darė netinkamo ar išgalvoto žodžio įrašymo ir gramatikos. Tai leidžia manyti, kad negimtakalbiams sunkiau išsiugdomi tie gebėjimai, kurie labiau diferencijuoja ir gimtakalbių grupę, kitaip tariant, tie kalbos vartojimo aspektai, kurie kelia sunkumų bent daliai gimtakalbių, taip pat bus problemiški negimtakalbiams, bet didesniu mastu.

Atliekant tyrimą buvo keltas ir klausimas, kurie C testo punktai kiekvienos grupės respondentams kėlė daugiausia sunkumų. Šio straipsnio autorės buvo apsispręsta, kad problemineis punktais bus laikomi tie, kuriuos tinkamai baigė rašyti 25 proc. ar mažiau kiekvienos grupės mokinių. Primintina, kad visų trijų grupių tiriamųjų skaičius įvairavo, tad skiriasi ir 25 proc. riba:

- LTMG atveju problemineis punktais buvo laikomi tie, kuriuos atliko ne daugiau nei 31 mokinys;

- LMG – punktai, kuriuos tinkamai baigė 24 ar mažiau mokinių;
- RMG – punktai, su kuriais susidorojo 26 ar mažiau mokinių.

Sunkiausių punktų analizės rezultatai apibendrinti 2 lentelėje (prie punkto numerio skliausteliuose nurodytas tinkamų įrašymų skaičius).

2 lentelė

Probleminiai punktai

Tiriamųjų grupės	Probleminiai punktai		
	I užduotis	II užduotis	III užduotis
LTMG			55 (10), 57 (21)
LMG	9 (10), 12 (21)	31 (21), 32 (19), 33 (24), 34 (22), 35 (22), 39 (10)	42 (14), 55 (4), 57 (13), 60 (24)
RMG	9 (8)	31 (15), 32 (12), 34 (24), 39 (12)	42 (24), 55 (4), 57 (16), 60 (21)

Kaip jau buvo minėta, C testo sudarytojos prognozavo, kad pirma užduotis turėtų būti lengviausiai įveikiama. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šioje užduotyje LTMG atveju nebuvo nė vieno punkto, kurio nebūtų įveikęs ketvirtadalis tiriamųjų, o ir negimtakalbiams vos keli punktai kėlė sunkumų: RMG ir LMG – 9, o LMG dar ir 12 punktus. Tačiau pasakytina, kad 12 punktus nebuvo lengvas ir RMG – jį tinkamai baigė rašyti 30 tikslinės grupės tiriamųjų, o tai sudaro 29,13 proc. Pastebėtina ir tai, kad 9 punktus iš esmės nebuvo lengvai įveikiamas ir LTMG – čia klaidų paliko 90 mokinių (70,9 proc. LTMG).

Antroje užduotyje iš 20 punktų LMG buvo sudėtinga įveikti 6, o RMG – 4 punktus. Atkreiptinas dėmesys, kad šie 4 punktai taip pat buvo sunkūs ir LMG. Palyginimui pasakytina, kad nors LTMG atveju daugiau nei ketvirtadalis tiriamųjų susidorojo su visais punktais, tačiau vis dėlto sunkiausi šiai grupei buvo 32 (tinkamai atliko 28,4 proc. LTMG) ir 35 (klaidų nepaliko 26 proc. tikslinės grupės tiriamųjų) punktai. Beje, 35 punktą atliko ir tik 27 proc. RMG. Taigi galima teigti, kad iš esmės 35 punktus buvo sudėtingas visoms grupėms.

Trečioje užduotyje LTMG sunkumų kėlė 55 (tinkamai atliko tik 7,9 proc.) ir 57 (nesuklydo 16,5 proc.) punktai. Abu šie punktai taip pat buvo nelengvai įveikiami ir negimtakalbių grupėms (plg. LMG 55 punktą atliko 4,2 proc., o 57 – 13,5 proc.; analogiškai RMG – 3,9 proc. ir 15,5 proc.). Tačiau šioms grupėms problemų kėlė dar ir 40 bei 60 punktai. Kaip ir pirmos ar antros užduoties atveju pasitvirtino dėsningumas, kad LMG ir RMG sunkūs buvo tie patys punktai, bet dalis jų buvo nelengvai įveikiami ir gimtakalbiams.

Kitame skyriuje aptariamos kiekvienos užduoties klaidos. Dėl straipsnio apimties ribotumo atidžiau gilinamasi į vieno konkrečios užduoties punkto, kėlusio sunkumų visoms trimis grupėms, atsakymus. Parenkant punktą atskaitos taškas buvo LTMG:

punkto, kuriame daugiausia klaidų paliko gimtakai, rezultatai buvo gretinami su LMG ir RMG rezultatais, ieškoma dėsnų.

Užduočių rezultatų aptarimas

1 užduotis

Pirmos užduoties pagrindu buvo pasirinktas naujienų portalo *alkas.lt* tekstas apie Bibliotekų metus¹:

Prezidentė globojo Bibliotekų metus, kurių šūkis buvo „Stiprios bibliotekos – stipri visuomenė“. Šalies (1) vad _____ padėjo (2) vis _____ bibliotekininkams (3) u _____ jų (4) nuoš _____, prasmingą (5) da _____, už (6) past _____ vienyti (7) bendru _____. Šiandien (8) bibli _____ yra (9) virt _____ bendruomenių (10) gyve _____ centrais, (11) ku _____ teikia (12) did _____ paslaugų (13) įvai _____. Jų (14) vei _____ mažina (15) soci _____ atskirtį. (16) Vai _____ bibliotekose (17) ra _____ saugią (18) er _____, jie (19) č _____ išradinai (20) skat _____ skaityti. Prezidentė kviečia visus draugauti su bibliotekomis, skaityti, dalytis knygomis.

Šios užduoties visų trijų grupių tiriamųjų rezultatai palyginti 3 lentelėje, iš kurios matyti, kad LTMG rezultatai aukštesni nei negimtakai, nors visų grupių stipriausi mokiniai atskleidė panašius gebėjimus. Tačiau iš lentelės akivaizdu, kad skiriasi tiek grupių rezultatų medianos, tiek vidurkiai, tiek minimalūs taškai, tačiau pabrėžtina tai, jog abiejų negimtakai grupių rezultatai tarpusavyje yra panašesni.

3 lentelė

1 užduoties rezultatai

Grupės	minimumas	vidurkis	mediana	maksimumas
LTMG	7	15,2	15	20
LMG	3	10,43	10	19
RMG	0	9,84	11	19

Kaip jau buvo rašyta, visoms trimis grupėms sunkus buvo 9 šios užduoties punktas, kuriame reikėjo baigti rašyti veikiančios rūšies būtojo kartinio laiko moteriškosios giminės dalyvų *virtusios*. Tiek gimtakai, tiek negimtakai šiame punkte paliko įvairaus pobūdžio klaidų (žr. 4 lentelę, lentelėje nurodyta ir klaidos kategorija, ir kodas).

Kaip matyti, šiame punkte daugiausia klaidų radosi dėl to, kad buvo pasirinktas netinkamas žodis. Ir pastebėtina tai, kad tokių klaidų daugiausia darė LTMG, nors menkai teatsiliko ir LMG. Palikti neįrašyti punktai taip pat gali rodyti, kad galbūt ne tik

¹ <http://alkas.lt/2016/02/13/stiprios-bibliotekos-stipri-visuomene/>.

nesuprastas tekstas, bet ir nerasta tinkamo žodžio. Tokių atvejų LMG ir RMG atliktyse buvo nemažai.

4 lentelė

9 punkto klaidos

Grupės	Nieko neįrašyta (0)	Netinkamas žodis (1)	Išgalvotas žodis (2)	Rašybos klaida (3)	Rašybos riktas (4)	Gramatikos klaida (5)	Gramatikos ir rašybos klaida ar riktas (6)	Tinkamas atsakymas (7)	Neįskaitoma (8)
LTMG	10	39	1	0	0	39	2	37	1
LMG	28	37	7	0	0	10	2	10	2
RMG	49	20	16	0	0	10	0	8	0

Žodyno trūkumą, šio straipsnio autorės nuomone, rodo ir išgalvotų žodžių įrašymo atvejai. Kaip matyti iš 4 lentelės, gimtakalbių grupėje pasitaikė tik vienas toks atvejis. Sudėjus 0, 1 ir 2 kodų klaidų, kurios iš esmės gali būti interpretuojamos kaip leksikos klaidos, skaičius, matyti, kad: 1) 9 punkte šios klaidos dominuoja; 2) LTMG vis dėlto paliko tokių klaidų mažiausiai – 50 (plg. LMG – 72, RMG – 85). Taip pat iš 4 lentelės matyti, kad palyginti nemažai padaryta ir gramatikos klaidų, o daugiau tokių atvejų yra gimtakalbių (39 atvejai, plg. LMG ir RMG – po 10) atliktyse. Kitokių klaidų pasitaikė tik viena kita, todėl toliau apsispręsta analizuoti tik leksikos klaidas, pažymėtas 1 kodu, ir gramatikos klaidas (5 kodas).

Mokinių atliktų analizė parodė, kad visos trys tiriamųjų grupės rašė panašius netinkamus žodžius (žr. 5 lentelę).

5 lentelė

Netinkami žodžiai 9 punkte

Grupės	Žodžiai
LTMG	<i>virtualus</i> (24), <i>virtinė</i> (14), <i>virtuvė</i> (1)
LMG	<i>virtualus</i> (27), <i>virtualiai</i> (2), <i>virtinė</i> (1), <i>virti</i> (1), <i>virtas</i> (4), <i>virtinis</i> (1), <i>virtuvė</i> (1)
RMG	<i>virtualus</i> (15), <i>virtas</i> (3), <i>virtimas</i> (1), <i>virtuvė</i> (1)

Pasakytina, kad lentelėje pateiktos pamatinės žodžių formos, o atliktyse jų gramatinė forma įvairavo, nes, pavyzdžiui, žodis *virtualus* mokinių buvo derinamas ir su *bendruomenių*, ir su *gyvenimo*, ir su *centrais*. Spėtina, kad minėtų netinkamų žodžių pasirinkimas gali rodyti tai, jog mokiniai baigė rašyti punktus nesigilindami į tekstą. Galbūt atidžiai atlikti tekstą tiesiog pristigo motyvacijos. Tačiau galima ir kita prielaida. Vartojimu grįstos lingvistikos (angl. *Usage-Based Linguistics*) teigimu, tiek kalbinių konstrukcijų, tiek reikšmių požiūriu svarbus kalbinių vienetų vartojimo ar susidūrimo su jais dažnumas, kuris sustiprina kalbinių elementų reprezentacijas atmintyje ir sudaro palankias sąlygas jų (žodžių, gramatinių kategorijų, konstrukcijų ir pan.) suaktyvinimui ir produkavimui

(Diessel, 2017, 2). Be to, kaip pastebi Tomasello (2005, 92), tarp leksikos ir gramatikos įsisavinimo yra stipri koreliacija. Andriaus Utkos (2009) *Dažniniame rašytinėje lietuvių kalbos žodyne* (2009), sudarytame 1 milijono žodžių morfologiškai anotuoto teksto pagrindu, buvo patikrintas veiksmažodžio *virtsti* dažnumas (Utkas, 2009, 41) ir rasta, kad minėtame tekste užfiksuota 110 šio žodžio pavartojimų, tačiau tarp jų iš viso nebuvo formos *virtusios*. *Google* paieškos eilutėje buvo suvesta užklausa „*virtusios centrais*“ ir gauta 37 800 pavartojimų. Taigi vis dėlto lyg ir galėtų būti padaryta prielaida, kad toks junginys nėra itin retos vartosenos, nors nėra ir labai dažnas. Tačiau *Google* paieška atliekama internete esančiuose tekstuose, o kaip parodė respondentų apklausa, tokių tekstų lietuviškai neskaito 25,98 proc. LTMG, 17,71 proc. LMG ir 27,18 proc. RMG tiriamųjų (Vilkiene et al., 2019). Taigi gana didelė dalis visų grupių respondentų gali susidurti su aptariama konstrukcija retai. Tai taip pat galėjo lemti 9 punkto rezultatus. Akivaizdu, kad buvo nemaža dalis mokinių, kurie rašė netinkamą žodį *virtualus*. Nors minėtame Utkos žodyne (2009) šio žodžio nebuvo, *Google* paieškos sistema pateikė 2 610 000 šio žodžio pavartojimų, o į paieškos eilutę įvedus žodžio *virtuali* užklausa – 11 700 000. Taigi šio raiškos vieneto vartojimas yra labai dažnas, galima manyti, kad aktualus ir tiriamiesiems, dėl to galėjo būti aktyvuotas atliekant aptariamą užduotį.

Kaip jau buvo rašyta, 9 punkte neišvengta gramatikos klaidų (žr. 6 lentelę), o daugiausia jų paliko LTMG (39), abi negimtakalbių grupės šiuo atveju suklydo po 10 kartų.

6 lentelė

Gramatikos klaidos 9 punkte

Grupės	Pavartojimo atvejai
LTMG	<i>virtusi</i> (26), <i>virtę</i> (7), <i>virtusių</i> (1), <i>virtęs</i> (1), <i>virtus</i> (2), <i>virto</i> (2)
LMG	<i>virtusi</i> (7), <i>virtę</i> (2), <i>virtus</i> (1)
RMG	<i>virtusi</i> (6), <i>virtę</i> (1), <i>virto</i> (3)

Kaip matyti, dažniausiai visų trijų grupių tiriamieji, užuot baigę rašyti daugiskaitos formą *virtusios*, rašė vienaskaitos formą *virtusi*. Ši klaida, spėtina, radosi dėl tos priežasties, kad mokiniai nepaisė viso sakinio konteksto, kuris aiškiai rodė, jog reikalinga daugiskaitos forma. Analizės rezultatai atskleidė, kad mokiniai, baigdami rašyti 9 punktą, jį derino su 8 punktu, kuriame aptariamam atžvilgiu taip pat buvo pasirinkta vienaskaita vietoje daugiskaitos, kurios poreikį rodė tolesnė sakinio atkarpa. Taigi galima daryti prielaidą, kad klydę mokiniai neturi pakankamų gebėjimų matyti teksto visumą, o gimtakalbiams tai būdinga ne mažesniu mastu nei negimtakalbiams. Formos *virtę* pasirinkimą turbūt galima paaiškinti tuo, kad bent jau sakytinėje kalboje ši vyriškosios giminės dalyvio forma dažnai gimtakalbių vartojama vietoje moteriškosios giminės formos. Taigi šio pobūdžio klaidos atspindi sakininės lietuvių kalbos vartojimo polinkį. Sunku paaiškinti, kodėl radosi kitų 6 lentelėje pateiktų klaidų. Galima tik spėti, kad mokiniams pristigo motyvacijos išigilinti į teksto prasmę ir parinkti tinkamą formą.

2 užduotis

Šios užduoties teksto atkarpa buvo pasirinkta iš Vilniaus universiteto internetinio puslapio, kuriame pasakojama VU istorija²:

Vilniaus universitetas, viena seniausių ir žymiausių Vidurio ir Rytų Europos aukštųjų mokyklų, įkurtas 1579 metais. Ilgą (21) la _____ būdamas (22) vieni _____ aukštojo (23) mok _____ įstaiga (24) Liet _____, universitetas (25) da _____ didelę (26) it _____ ne (27) t _____ Lietuvos, (28) b _____ ir (29) kaimy _____ kraštų (30) kultū _____ gyvenimui, (31) išu _____ ne (32) vi _____ mokslininkų, (33) po _____, kultūros (34) vei _____ kartą. (35) P _____ daugiau (36) n _____ 400 (37) me _____ universitetas (38) išgy _____ kilimą, (39) nuos _____, uždarymą, (40) atgi _____. Universiteto istorija labai turtinga ir prieštaringa, neatsiejama nuo Lietuvos valstybės istorijos, atspindinti visus jos dramatiškus tarpnius.

Antros užduoties rezultatai apibendrinti 7 lentelėje, iš kurios akivaizdu, kad geriausi visų trijų tiriamųjų grupių mokiniai surinko maksimumą taškų. Panašius rezultatus gavo ir visų trijų tiriamųjų grupių silpniausieji. Tačiau vis dėlto mediana rodo, kad dauguma gimtakalbių mokinių surinko 4–5 taškais daugiau nei negimtakalbiai. Gimtakalbių pranašumą rodo ir rezultatų vidurkiai.

7 lentelė

2 užduoties rezultatai

Grupės	minimumas	vidurkis	mediana	maksimumas
LTMG	0	14,61	15	20
LMG	0	10,75	11	20
RMG	1	10,9	10	20

Iš 2 lentelės matyti, kad šioje užduotyje RMG ir LMG sunkiausi buvo 31, 32, 34, 39 punktai, o LMG dar ir 33 bei 35 punktai. Pasakytina, kad ir LTMG nelengvai buvo įveikiami 32 (tinkamai jį atliko 35 mokiniai, o tai sudaro 27,56 proc.) ir 35 (jame klaidų nepaliko 32 mokiniai, t. y. 25,2 proc.), o RMG taip pat 35 punktas (jį tinkamai atliko 28 mokiniai, t. y. 27,2 proc.).

Ką gi reikėjo atlikti probleminiuose punktuose? Kaip matyti iš užduoties, 31 punkte reikėjo baigti rašyti būtojo kartinio laiko vyriškosios giminės dalyvį *išugdęs*. Atliekant analizę buvo patikrinta, koks šios formos vartojimo dažnumas yra užfiksuotas minėtame Utkos (2009) žodyne. Paaiškėjo, kad tokia dalyvinė šio veiksmožodžio forma į 1 mln. žodžių rašytinės lietuvių kalbos tekstyną iš viso nepatekusi, o ir veiksmožodis *išugdyti* (Utko, 2009, 198) pavartotas tik 9 kartus. Patikrinus Google paieška, buvo rasta 12 000 formos *išugdęs* atvejų, o tai nėra daug. Vadinasi, galima teigti, kad ir vėl susidurta su retesnės vartosenos žodžiu, kuris ir tapo didesne kliūtimi negimtakalbiams. 32 punkte reikėjo baigti rašyti moteriškosios giminės skaitvardžio formą *vieną*, kuri turėjo būti suderinta su

² <http://www.vu.lt/apiemus/istorija>.

už keturių žodžių esančia daiktavardžio forma *kartą*. Atrodo, toks nuotolis mokiniams tapo kliūtimi, nes netinkamai baigę rašyti 32 punktą tiriamieji dažnai bandė jį derinti su greta esančiu žodžiu *mokslininkų*. Tai leistų manyti, kad mokiniai neturi tvirtų gebėjimų matyti teksto (sakinio) visumą, o yra linkę apsiriboti greta esančių žodžių suvokimu. Taip elgiasi ir gimtakai, kurių taip pat nemažai klydo šiame punkte.

33 punkte reikėjo baigti rašyti žodį *poetų*, bet buvo nelaikoma klaida, jei mokiniai įrašė *politikų*. Tačiau pasakytina, kad šis punktas dažnu atveju tiesiog liko nebaigtas rašyti. Galbūt priežastis – tik dvi baigtino žodžio pirmosios raidės pasirodė per menkas stimulus, kad žodis būtų atpažintas. 34 punkte mokiniai turėjo baigti rašyti daiktavardį *veikėjų*. RMG čia paliko 77 leksikos klaidas (49 nebaigti atvejai, 24 – įrašytas netinkamas žodis, 4 atvejai – išgalvotas žodis), o LMG padarė 69 klaidas (39 nebaigtus punktus, 26 netinkamus ir 4 išgalvotus žodžius). Utkos (2009, 52) žodyne užfiksuoti 84 žodžio *veikėjas* pavartojimo atvejai, o formos *veikėjų* visai nėra. Taigi pasitvirtina vartojimu grįstos lingvistikos požiūris, kad retos vartosenos žodis ir dar retesnė jo forma nėra lengvai įsisavinama, o šiuo atveju – ypač negimtakai.

Dar vienas sunkiai įveikiamas punktas buvo 39, kuriame reikėjo baigti rašyti žodį *nuosmūkį* (*nuosmukį*). Šis žodis turi du rašybos variantus: su ilgąja *ū* ir trumpąja *u*. Su prantama, abu variantai buvo tinkami. Pabrėžtina, kad abiem negimtakai grupėms šis punktas buvo sunkiausiai įveikiamas: LMG jį tinkamai baigė tik 10 mokinių (10,4 proc.), o RMG – 12 (11,7 proc.). Manytina, kad vėl kliuviniu tapo palyginta reta minėto žodžio vartoseną. Utkos (2009, 155) žodyne užfiksuota 15 šio žodžio vardininko pavartojimo atvejų ir 1 galininko, kurį ir reikėjo baigti rašyti, atvejais. Beje, ir LTMG šis punktas nebuvo itin lengvas: jį tinkamai atliko 58 mokiniai (apie 46 proc.). Taigi ir vėl galima daryti prielaidą, kad su nedažnos vartosenos žodžiais mokiniai, o ypač negimtakai, susiduria itin retai, tad šie žodžiai, jeigu ir girdėti, automatiškai neiškyla iš atminties prireikus.

Antroje užduotyje LTMG sunkiausias buvo 35 punktas, kuriame reikėjo baigti rašyti laiko prielinksni *per*. LTMG šį punktą sėkmingai baigė 32 tiriamieji (25,2 proc.), LMG – 22 mokiniai (22,9 proc.), o RMG – 28 (27,2 proc.). Taigi matyti, kad problemiškausias 35 punktas buvo LMG. Patikrinta, kokių klaidų šiame punkte buvo padaryta daugiausia.

Kaip atskleidė testų atlikčių analizė, 35 punkte buvo palikta daugiausia leksikos klaidų: rašytas netinkamas žodis, nieko neįrašyta, kartais žodis išgalvotas (žr. 8 lentelę).

8 lentelė
35 punkto klaidos

Grupės	Nieko neįrašyta (0)	Netinkamas žodis (1)	Išgalvotas žodis (2)	Rašybos klaida (3)	Rašybos riktas (4)	Gramatikos klaida (5)	Gramatikos ir rašybos klaida ar riktas (6)	Tinkamas atsakymas (7)	Neįskaitoma (NA)
LTMG	17	76	1	0	0	1	0	32	1
LMG	29	40	3	0	0	1	0	22	1
RMG	32	43	0	0	0	0	0	28	0

Dažniau netinkamą žodį šiame punkte rašė gimtakalbiai (76 atvejai). Sudėjus 0, 1 ir 2 kodo klaidas, siejamas su leksika, paaiškėjo, kad LTMG tokių klaidų paliko 94, LMG – 72, RMG – 75. Taip pat buvo patikrinta, kokius žodžius rinkosi tiriamieji vietoje prielinksnio *per*. Analizės rezultatai pateikti 9 lentelėje.

9 lentelė

Netinkami žodžiai 35 punkte

Grupė	Žodžiai
LTMG	<i>po</i> (54), <i>prieš</i> (10), <i>paskui</i> (2), <i>pavyzdžiui</i> (1), <i>pamąstant</i> (1), <i>pusiau</i> (1), <i>pagaliau</i> (1), <i>poetų</i> (1), <i>praėjus</i> (1), <i>paprastai</i> (1), <i>pomėgius</i> (1), <i>pastatytas</i> (1).
LMG	<i>po</i> (22), <i>prieš</i> (7), <i>praėjus</i> (2), <i>pagal</i> (1), <i>pas</i> (1), <i>paprastai</i> (1), <i>pernai</i> (1), <i>pragyvenęs</i> (1), <i>pastangu</i> (1), palikta ir rašybos klaida), <i>paruošė</i> (1), <i>pabaigoje</i> (1), <i>pradarė</i> (1)
RMG	<i>po</i> (24), <i>prieš</i> (5), <i>pagal</i> (2), <i>pasaulyje</i> (2), <i>praktiškai</i> (1), <i>pastatytas</i> (1), <i>pragyveno</i> (1), <i>pragyvenęs</i> (1), <i>paliko</i> (1), <i>palyginant</i> (1), <i>praėjęs</i> (1), <i>praėjus</i> (1), <i>pasak</i> (1), <i>pačiam</i> (1)

Iš 9 lentelės matyti, kad tiriamieji punktą baigė rašydami įvairiausių žodžius. Tiesa, nemaža dalis klydusiųjų ieškojo tinkamo prielinksnio, tačiau nerado. Galima tik svastyti kodėl. Viena iš priežasčių galbūt ta, kad tiriamieji menkai težino VU istoriją, nors ji glaudžiai susipynusi ir su Lietuvos, ir su Vilniaus istorija. Tokių žinių neturėjimas galbūt neleido susigaudyti, kokius laiko santykius turi rodyti prielinksnis. Kita prielaida gali būti tokia: mokiniai neanalizuoja teksto visumos, savo dėmesį sukonzentruoja į baigiamo rašyti punkto artimoje aplinkoje esančius žodžius, o aptariamam atveju po prielinksnio ėjusi frazė *daugiau nei 400 metų* leido rinktis ir kitus prielinksnius, ne tik tą, kuris tiko kontekste. Taip pat pastebėtina, kad sunkumų galėjo kelti ir tai, jog buvo palikta tik viena įrašomo žodžio raidė.

3 užduotis

Šios užduoties pagrindu tapo tekstas Lietuvos nepriklausomybės tema iš portalo *15min.lt*³. Jo autorius – Leonidas Donskis. Primintina, kad šis tekstas buvo pačios abstrakčiausios raiškos, taigi tikėtasi, kad bus sunkiausias tiriamiesiems.

Vasario 16-oji yra ne vien mūsų šventė, ji – nuostabioji ir didžioji mūsų valstybės gimimo diena, bet sykiu ji yra data, žyminti kai ką daugiau. Aš (41) ma _____, kad (42) lai _____, nepriklausomos, (43) mode _____ Lietuvos (44) gim _____ buvo (45) būt _____ Europai. (46) Paga _____ be (47) mū _____ valstybės (48) vi _____ kitos (49) šimtm _____ Lietuvoje (50) gyven _____ tautos (51) nega _____ iki (52) ga _____ suprasti (53) sa _____ istorinės (54) tapa _____. O (55) išsiva _____ iš (56) įva _____ imperijų (57) proc _____ visoje (58) seno _____ Europoje (59) nega _____ būti (60) laik _____ baigtu. Galiausiai be vasario 16-osios nebūtų XX ir XXI a. Lietuvos.

³ <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/komentarai/leonidas-donskis-diena-kada-antra-karta-gime-lietuva-500-581991>.

Iš 10 lentelės matyti, kad ši užduotis didesnei daliai tiriamųjų buvo sunkesnė nei pirma ar antra. Tai rodo žemesni nei kitų užduočių visų grupių rezultatų vidurkiai. Tačiau pastebėtina, kad LTMG mažiausi rezultatai, kurie darė įtakos skaičiuojant vidurkį, buvo 6 pavienių mokinių, o jiems, spėtina, tiesiog galėjo pristigti motyvacijos atlikti testą.

10 lentelė

3 užduoties rezultatai

Grupės	minimumas	vidurkis	mediana	maksimumas
LTMG	0	12,96	14	19
LMG	0	9,91	11	19
RMG	0	9,35	9	20

Iš šios lentelės taip pat akivaizdu, kad negimtakalbių vidurkiai yra artimesni tarpusavyje, o gimtakalbių dauguma, kaip rodo, pavyzdžiui, mediana, geriau atliko ir šią užduotį nei negimtakalbiai. Kaip pateikta 2 lentelėje, LMG ir RMG grupėms sunkiausi buvo tie patys 42, 55, 57 ir 60 punktai. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, jog du iš minėtų punktų – 55 ir 57 – taip pat buvo nelengvai įveikiami ir LTMG.

42 punkte reikėjo baigti rašyti žodį *laisvos*. LMG tik 14 (14,6 proc.), o RMG 24 (23,3 proc.) mokinių tinkamai baigė rašyti šį punktą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ir LTMG tik 49 (38,6 proc.) mokiniai pateikė teisingus atsakymus. Tai taip pat nėra didelė grupė. Kaip parodė duomenų analizė, LMG daugiausia klaidų (80) šiame punkte buvo padaryta leksikos lygmens (59 kartus parinktas netinkamas žodis, 21 kartą neįrašyta nieko). RMG atvejis visiškai toks pats – paliktos 78 leksikos lygmens klaidos: 49 kartus parašytas netinkamas žodis, 1 kartą pateiktas išgalvotas žodis, 28 kartus nieko neįrašyta. LTMG taip pat šiame punkte paliko daugiausia leksikos klaidų: 37 kartus įrašytas netinkamas žodis, 1 kartą išgalvotas žodis, o 11 respondentų paliko punktą nebaigtą. Taigi visais atvejais dominavo leksikos klaidos. Tiriamieji nelengvai atpažino, koks žodis turi būti baigtas rašyti. Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad žodis *laisvas*, *laisva* nėra retos vartosenos, tačiau vis dėlto jo visiškai nėra Utkos *Dažniniame rašytinėse lietuvių kalbos žodyne* (2009). Tačiau suvedus žodžių junginį *laisvos Lietuvos* į *Google* paieškos eilutę, gauti 3 140 000 rezultatų. Taigi junginys yra labai dažnas. Aptariamam atveju galbūt galėjo veikti sakinio kompleksiskumo veiksnys: tarp pažyminio *laisvos* ir pažymimojo žodžio *Lietuvos* įsiterpę dar du žodžiai, kurie, spėtina, galėjo būti kliuvinys baigiant rašyti 42 punktą. Galbūt įtakos galėjo turėti ir abstraktus sakinio turinys.

57 punkte mokiniai turėjo baigti rašyti žodį *procesas*, kuris, kaip paaiškėjo patikrinus *Dažniniame rašytinėse lietuvių kalbos žodyne* (Utko, 2009, 4), yra gana dažnos vartosenos: 1 mln. žodžių tekstyne jis pavartotas 900 kartų. Taigi ne vartojimo dažnumas turėjo daryti įtaką šiame punkte. Tačiau klydo daug tiriamųjų: LMG 83 mokiniai (86,5 proc.), RMG 87 respondentai (84,5 proc.), o ir LTMG grupėje tokių buvo 106 (83,5 proc.) Galima numanyti, kad ir šiuo atveju mokiniai tiesiog nesuprato sudėtingesnės, be to,

abstraktesnės raiškos teksto, bet, kaip rodo atlikčių analizė, paliko ne vien leksikos lygmens (LTMG – 72, LMG – 66, RMG – 67 atvejai), bet ir gramatikos klaidų: LTMG – 36 klaidingi atvejai, o LMG ir RMG po 16. Taigi matyti, kad negimtakalbiai dažniau nesuprato teksto ir neatpažino žodžio, o gimtakalbiai nesusidorėjo su sakinio struktūra ir paliko daugiau gramatikos klaidų.

60 punkte turėjo būti baigtas žodis *laikomas*. LMG šiuo atveju suklydo 82 mokiniai (85,4 proc.), o RMG – 79 tiriamieji (76,7 proc.). Pabrėžtina, kad ir LTMG tik 46 mokiniai (36,2 proc.) šį punktą baigė rašyti tinkamai. Taigi iš esmės punktas buvo nelabai lengvas visoms grupėms. Kokios priežastys galėjo lemti punkto sunkumą? Viena tokių priežasčių galbūt galėtų būti veiksmažodžio *laikyti* (reikšme „manyti esant kuo, turint tam tikrų ypatybių“, žr. DLKŽe, <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>) vartosenos nedažnumas. Pavyzdžiui, Utkos žodyne (2009) toks žodis (jokia jo forma) iš viso nėra fiksuotas. Tačiau, šio straipsnio autorės nuomone, kita priežastis galbūt slypi sakinio sąrangoje. Aptariamasis žodis buvo tokiam sakinyje: *O išsivadavimo iš įvairių imperijų procesas visoje senojoje Europoje negalėtų būti laikomas baigtu*. Šio sakinio veiksnys – daiktavardis *procesas*. O žodis *laikomas*, patenkantis į tarinio sudėtį, nuo veiksnio nutolęs per 5 žodžius. Taigi vėl sudėtingesnė sakinio konstrukcija, ilgesnis sakinytis, spėtina, daro įtaką tam, kad ne visi mokiniai susidoroja su užduotimi. Taigi numanu, kad mokiniai nėra išsiugdę tvirto gebėjimo matyti teksto ar sakinio visumą.

Daugiausia klaidų gimtakalbiai paliko 55 punkte: su juo sėkmingai susidorojo tik 10 mokinių (7,9 proc.). Šis punktas buvo pats sunkiausias ir abiem negimtakalbių grupėms: tinkamai jį atliko tik po 4 LMG (4,2 proc.) ir RMG (3,9 proc.) respondentus. Aptariamam atveju reikėjo baigti rašyti daiktavardį *išsivadavimo*. Kaip rodo Utkos (2009, 159) žodyno duomenys, tai nelabai dažnos vartosenos žodis: 1 mln. žodžių tekстыne šio daiktavardžio kilmininkas pasitaikė 10 kartų. Patikrinus *Google* paieškoje buvo rasti 83 200 šio žodžio pavartojimo atvejų. Taigi šis žodis nėra labai dažnos vartosenos, o tai galbūt galėjo būti priežastis, kad atlikdami testą tiriamieji jo neatgamino.

Kadangi 55 punktas buvo pats sunkiausias visoms trimis grupėms, jo atsakymai paanalizuoti detaliau. Kaip matyti iš 11 lentelės, dominavo leksinio lygmens klaidos: palyginti daug kiekvienos grupės mokinių nebaigė rašyti punkto, rinkosi netinkamą žodį ar jį išgalvojo. Tačiau gimtakalbių grupė darė ir nemažai gramatikos klaidų.

11 lentelė
55 punkto klaidos

Grupės	Nieko neįrašyta (0)	Netinkamas žodis (1)	Išgalvotas žodis (2)	Rašybos klaida (3)	Rašybos riktas (4)	Gramatikos klaida (5)	Gramatikos ir rašybos klaida ar riktas (6)	Tinkamas atsakymas (7)	Neįskaitoma (NA)
LTMG	19	57	10	0	0	32	0	10	2
LMG	31	37	17	0	0	7	0	4	0
RMG	59	19	15	0	0	6	0	4	0

Analizuojant tiriamąją medžiagą, pirmiausia buvo pažvelgta atidžiau, kokius netinkamus žodžius rinkosi tiriamieji (žr. 12 lentelę).

12 lentelė

Netinkami žodžiai 55 punkte

Grupės	Žodžiai
LTMG	<i>Išsivaduoti</i> formos (47): <i>išsivaduoti</i> (17), <i>išsivadavo</i> (7), <i>išsivadavę</i> (7), <i>išsivadavus</i> (10), <i>išsivadavusios</i> (3), <i>išsivadavusi</i> (2), <i>išsivadavęs</i> (1) <i>Išsivalyti</i> formos (9): <i>išsivalyti</i> (1), <i>išsivalo</i> (4), <i>išsivalys</i> (1), <i>išsivalęs</i> (1), <i>išsivalią</i> (1, ir rašybos klaida); <i>išsivalymu</i> (1) <i>išsivaro</i> (1)
LMG	<i>Išsivaduoti</i> formos (28): <i>išsivaduoti</i> (11), <i>išsivaduoja</i> (1), <i>išsivadavo</i> (3), <i>išsivadavę</i> (6), <i>išsivadavus</i> (2), <i>išsivadavusios</i> (2), <i>išsivadavusi</i> (2), <i>išsivadauta</i> (1) <i>Išsivaryti</i> formos (4): <i>išsivaryti</i> (2), <i>išsivarė</i> (2); <i>išvarė</i> (1) <i>Išvažiavę</i> (1), <i>išsivadinti</i> (1), <i>išsivartyti</i> (1)
RMG	<i>Išsivaduoti</i> formos (13): <i>išsivaduoti</i> (1), <i>išsivadavo</i> (1), <i>išsivadavę</i> (6), <i>išsivadavus</i> (1), <i>išsivadavusios</i> (2), <i>išsivadavusių</i> (1), <i>išsivadavęs</i> (1) <i>išsivarė</i> (1), <i>išsivarymo</i> (1) <i>išsivalė</i> (1), <i>išsivaloma</i> (1), <i>išsivalymas</i> (1) <i>išsivaikščiojimo</i> (1)

Iš šios lentelės akivaizdu, kad dalis visų grupių mokinių suprato, jog reikia rinktis *išsivadavimo* reikšmės žodį, bet pirmenybę teikė įvairioms veiksmažodžio *išsivaduoti* formoms, o ne daiktavardžiui. Tai, šio straipsnio autorės nuomone, dar kartą rodo, kad mokiniai nesusidoroja su sudėtingesne raiška: lyg ir tikimasi tarinio ar aplinkybės, išreikštos dalyviais, padalyviais, o ne išplėtoto nederinamojo pažyminio. Ir taip netgi dažniau elgėsi gimtakalbiai. Negimtakalbiai buvo labiau linkę nieko neįrašyti arba išgalvojo žodį, kurio nėra lietuvių kalboje.

Iš 11 lentelės akivaizdu, kad 55 punkte palikta ir gramatikos klaidų. Ir šiuo atveju jų daugiau darė gimtakalbiai (žr. 13 lentelę).

13 lentelė

Gramatikos klaidos 55 punkte

Grupės	Pavartojimo atvejai
LTMG	<i>išsivadavimas</i> (28), <i>išsivadavimą</i> (1), <i>išsivadavimu</i> (1), <i>išsivadavimai</i> (1), <i>išsivadavimų</i> (1)
LMG	<i>išsivadavimas</i> (7)
RMG	<i>išsivadavimas</i> (6)

Žvelgiant į 13 lentelėje pateiktus atvejus ir vėl kyla mintis, kad tokias klaidas padarę mokiniai dažnu atveju tikėjosi sakinio pradžioje būsiant veiksnių, o ne pažyminių. Taigi

ir vėl baigiant rašyti šį punktą nebuvo atsižvelgta į visą sakinio struktūrą, o tai leidžia manyti, kad gebėjimas matyti, suvokti sakinio visumą nėra tvirtas.

Išvados

Klaidų masto analizė atskleidė, kad abi negimtakalbių grupės – LMG ir RMG – yra tarpusavyje panašios, o gimtakalbių grupė šiuo požiūriu išsiskiria, ji, natūralu, daro mažiau bet kurio pobūdžio klaidų. Pirmiausia, numanu, kad gimtakalbiai geriau suprato testo užduočių tekstus ir todėl paliko daugiau nei dvigubai mažiau neįrašytų punktų, kurie negimtakalbių atveju rodo arba tai, kad iš esmės nesuprantamas tekstas, taigi stinga žodyno ir gramatikos žinių, arba tai, kad tiesiog nežinomas konkretus žodis. Taip pat atlikčių analizė atskleidė, kad negimtakalbiai maždaug keturis kartus dažniau pasitelkia strategiją išgalvoti lietuvių kalboje neegzistuojančius žodžius. Tačiau iš esmės pažymėtina, kad leksikos lygmens klaidos (kaip minėta, čia patenka ir netinkamo ar išgalvoto žodžio klaidos, ir palikti nebaigti rašyti atvejai) visų grupių testų atliktyse dominuoja: LTMG tai sudaro 20,72 proc., LMG – 36,86 proc., o RMG – 34,20 proc. Taigi ir gimtakalbiai paliko daug leksinio lygmens klaidų. Tačiau negimtakalbiai padarė maždaug tris kartus daugiau rašybos klaidų, bet užduotis atliko kiek labiau susikaupę, tad paliko šiek tiek mažiau rašybos riktų. Be to, pastebėtina, kad negimtakalbių ir gimtakalbių padarytų gramatikos klaidų procentai skiriasi ne taip labai (plg.: LTMG – 7,5 proc. klaidų, LMG – 12,1 proc., o RMG – 10,3 proc.). Taigi galima daryti prielaidą, kad iš esmės gramatinė negimtakalbių kompetencija yra artimesnė gimtakalbių kompetencijai nei leksinė kompetencija.

Išnagrinėjus tuos pačius visoms trimis grupėms problemiškausius punktus paaiškėjo, kad iš esmės dažniausiai tiek gimtakalbiai, tiek negimtakalbiai juose daro tokio paties pobūdžio klaidas. Tai leidžia manyti, kad negimtakalbių sunkiau išsiugdomi tie gebėjimai, kurie labiau diferencijuoja ir gimtakalbių grupę, kitaip tariant, tie kalbos vartojimo aspektai, kurie kelia sunkumų daliai gimtakalbių, taip pat problemiški negimtakalbiams, tik didesniu mastu.

Akivaizdu, kad nemažos dalies negimtakalbių žodynas yra siauresnis nei gimtakalbių, todėl jie daro daugiau leksinio pobūdžio klaidų. Tačiau atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad gimtakalbių atliktyse taip pat dominuoja leksinio lygmens klaidos. Visa tai rodo, kad mokyklose turėtų būti kreipiama daugiau dėmesio į mokinių žodyno plėtrą, o ypač į tikslingą negimtakalbių mokymą abstraktesnių, palyginti retesnės vartosenos žodžių, reikalingų kalbant ar rašant ne apie asmeninį, o apie visuomenės, valstybės gyvenimą.

Problemiškiausių punktų analizė taip pat atskleidė, kad gramatikos klaidų tokiais atvejais dažniau daro gimtakalbiai, o ne negimtakalbiai mokiniai (pastarieji tokiu atveju linke nerašyti nieko). Spėtina, kad tai lemia ir gimtakalbių mokinių neišsiugdyti tvirti gebėjimai matyti ne vien šalia tekste esančius žodžius, bet ir sudėtingesnes konstrukcijas, ilgus

sakinius, bendrai suprasti teksto logiką. Į tokių gebėjimų – ir gimtakalbių, ir, žinoma, negimtakalbių – ugdymą turėtų būti atkreiptas didesnis dėmesys mokyklose.

Baigiant pasakytina, kad visos čia pateiktos išvalgos ribojasi 6 Vilniaus gimnazijų trečių klasių mokinių rezultatų analize, tad išvados turėtų būti tikrinamos išplėtus tiriamųjų grupę. Tačiau manytina, kad vis dėlto šiame straipsnyje aptariamieji rezultatai gali būti naudingi tiek lietuvių kalbos mokytojams, tiek kitiems švietimo srities specialistams.

Literatūra

- Beinborn, L., Zesch, T., Gurevych, I. (2014). Predicting the Difficulty of Language Proficiency Tests. *Transactions of the Association for Computational Linguistics*, 2, 517–529.
- Cook, V. (1999). Going Beyond the Native Speaker in Language Teaching. *TESOL Quarterly*, 33(2). Virginia: Teachers of English to Speakers of Other Languages, Inc., 185–209. Prieiga per internetą: <http://mcivor.yolasite.com/resources/Going%20beyond%20the%20Native%20Speaker%20in%20the%20Language%20Classroom-%20Cook.pdf>.
- Cook, V. (2002). Background of the L2 user. In V. Cook (Ed.). *Portraits of the L2 User*, 1–7. Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney: Multilingual Matters Ltd.
- DLKŽe (2017). *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (vyr. red. St. Keinys), 7-as patais. ir papild. leid. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas; elektroninis variantas, 2015 (atnaujinta versija, 2017), lkiis.lki.lt, <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>.
- Daller, H., Phelan, D. (2006). The C-test and TOEIC® as measures of students' progress in intensive short courses in EFL. R. Grotjahn (ed.). *Der C-Test: Theorie, Empirie, Anwendungen / The C-Test: Theory, Empirical Research, Applications*, 101–119. Frankfurt/M.: Lang.
- Davies, A. (2004). The Native Speaker in Applied Linguistics. In A. Davies, C. Elder (Eds.) *The Handbook of Applied Linguistics*, 431–450. Blackwell Publishing Ltd.
- Davies, A. (2013). Native speaker. In C. A. Chapelle (Ed.) *The Encyclopedia of Applied Linguistics*, 10, 1–5. Blackwell Publishing Ltd.
- Diessel, H. (2017). Usage-based linguistics. In M. Aronoff (Ed.) *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*. New York: Oxford University Press. Prieiga per internetą: <http://linguistics.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780199384655.001.0001/acrefore-9780199384655-e-363?rsk=ivWwgv&result=2>.
- Dörnyei, Z., Katona L. (1992). Validation of the C-test amongst Hungarian EFL learners. *Language Testing*, 9(2), 187–206.
- Eckes, T. (2011). Item banking for C-tests: A polytomous Rasch modeling approach. *Psychological Test and Assessment Modeling*, 53, 414–439.
- Harsch, C. ir Hartig, J. (2016). Comparing C-tests and Yes/No vocabulary size tests as predictors of receptive language skills. *Language Testing*, 33(4), 555–575.
- Matthews, P. H. (1997). *Concise Dictionary of Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.

- Medgyes, P. (1992). Native or non-native: who's worth more? *ELT Journal*, 46 (4). Oxford: Oxford University Press, 340–349.
- Medgyes, P. (2001). When the teacher is a non-native speaker. In M. Celce-Murcia (Ed.) *Teaching English as a second or foreign language* (pp. 429–442). Boston: Heinle & Heinle.
- Ramonienė, M., Brazauskienė J., Burneikaitė N., Daugmaudytė J., Kontutytė E., Pribušauskaitė J. (2012). *Lingvodidaktikos terminų žodynas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Tomasello, M. (2005). *Constructing a language: a usage-based theory of language acquisition*. Harvard University Press.
- Utkā, A., (2009). *Dažniniis rašytinėis lietuviių kalbos žodynas 1 milijono žodžių morfologiškai anotuoto tekstyno pagrindu*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- Salienė, V., Vilkienė, L. (2006). Lietuvių kalba, gimtoji ir valstybinė, vidurinėje mokykloje: situacijos analizė. In *Žmogus ir žodis: Svetimosios kalbos*, 8(3), 74–80. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Sarapuu, I., Alas, E. (2016). Developing a c-test to measure language ability as an alternative to a skills-based test. In *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu Aastaraamat*, Vol. 12, 237–252.
- Schmidt, M. S. (2011). *Language attrition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Spolsky, B. (1968). *What does it mean to know a language; or how do you get somebody to perform his competence?* Rowley, MA: Newbury House, 2–19.
- Šernas, V. (2006). *Glotoedukologija*. II t. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Vilkienė, L. (2006). Lietuvių kalba – gimtoji ir negimtoji – mokykloje. Ar galima suvienodėti? In *Kalbotyra*, 56(3), 156–163.
- Vilkienė, L. (2009). Kalba kalbą atveda. In Pribušauskaitė, J., Ramonienė, M., Stumbrienė, V., Vilkienė, L. *Lietuvių kalbos kaip svetimosios mokymas*, 6–30. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Vilkienė, L. (2010). Daugiakalbystė didžiuosiuose Lietuvos miestuose. In M. Ramonienė (moksl. red.) *Miestai ir kalbos*, 27–67. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Vilkienė, L. (2013). Keli lietuvių miestų kalbinės tapatybės bruožai. In M. Ramonienė (moksl. red.) *Miestai ir kalbos II*, 155–172. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Vilkienė, L. (2019). Ar emigrantų kalba patiria atriciją? In *Kalbų studijos*, 34, 111–130. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
- Vilkienė, L., Vilkaitė-Lozdienė, L., Bružaitė-Liseckienė, J. (2019). *Lietuvių kalba Vilniaus lietuviškose, lenkiškose ir rusiškose gimnazijose: mokėjimo kokybė, kalbinės nuostatos ir motyvacija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla (vyksta publikavimo darbai, studija bus išleista 2019 m.).

Quality of Lithuanian Language of Native and Non-native Students

Loreta Vilkiene

Vilnius University, Institute of Applied Linguistics, Department of Lithuanian Studies, Universiteto g. 5, LT-01131 Vilnius, Loreta.Vilkiene@flf.vu.lt

Summary

The aim of the paper is to answer the questions about the extent of specific types of errors in Lithuanian and non-Lithuanian students' performance on the same test and what it can say about native speakers' and non-native speakers' Lithuanian competence. Research material was a C-test completed by 326 third grade pupils of 6 Gymnasiums in Vilnius. There were 127 Lithuanian, 96 Polish, and 103 Russian pupils aged between 16–17. A total of 19,560 test items were analysed combining quantitative and qualitative error analysis methods.

Data analysis leads to the following conclusions:

1. The analysis of the extent of the errors revealed that the two non-native speaker groups are similar. The native speaker group made significantly fewer errors in all categories. The results of the analysis of the nature of errors suggest that, in principle, grammatical competence of non-native speakers is closer to that of native speakers than lexical competence.

2. An examination of the same problematic points for all three groups reveals that, in most cases, both native and non-native speakers make the same mistakes, but non-native speakers make more of them. This suggests that the skills which differentiate between native speakers are the ones that are more difficult to develop for non-native speakers as well.

3. Non-native speakers have a narrower vocabulary than native speakers, they make more lexical mistakes. However, it should also be noted that native speaker performance is also dominated by lexical errors.

4. Analysis of the most problematic points revealed that grammar mistakes in such cases are more often made by native speakers than by non-native speakers. These grammatical mistakes are probably due to the lack of strong ability of native speakers to see beyond the words immediately following each other, to take into account more complex constructions, long sentences and to understand the logic of the text.

Keywords: *Lithuanian language, native language, non-native language, C-test, error, grammar, vocabulary.*

Gauta 2019 08 26 / Received 26 08 2019
Priimta 2019 10 07 / Accepted 07 10 2019